

Niçin İbn Batuta okumalıyız?

Akif Emre, 21 Haziran 2014

<http://www.yenisafak.com/yazarlar/AkifEmre/nicin-ibn-batuta-okumaliyiz-54423>

İslam tarihi idealize edilmiş bir İslam geçmişi demek değildir. Tıpkı İslam medeniyetinin İslam"ın kendisi olmadığı gibi... Müslümanların hatası-sevabıyla tarih boyunca yapıp eylediklerinin toplamıdır. Zaferler kadar yenilgiler; acılar kadar muhteşem dönemlerin yaşandığı, Müslümanların tarih boyunca yaşadıkları maceraların tümü belki de... Ne var ki, biz tarih deyince genelde savaşlar, iktidarlar, siyasi mücadeleler ve bunların sonuçlarını anlarız. Oysa gündelik hayat akıyor; sarayın, iktidarın, siyasetin dışında kalan tüm insanlığı kapsayan bir hayat var. Tüm insanlığı, tüm hayatı kapsayarak ve İslam"ı referans alarak ortaya konanların topyekûnu tarihi aşar, medeniyet dediğimiz alana girer. Medeniyet, dinin kendisi değil ama dini, dine dayanan değerler sistemini referans alarak kurulan hayatın tümü değil mi?

Bundan bir kaç yıl önce yine bir Haziran günü Mağrib'in Atlas Okyanusu ile Cebeli Tarık Boğazı"nda kesiştiği yerde, Afrika ile Avrupa'nın bulunduğu kavşak noktasında, Tanca"da karışık duygular içindeydim. Bir yanıla Endülüs etkisi, bir yanıla İspanyol-Fransız sömürge izleri arasında iki denizin birleştiği yerde, coğrafya ile medeniyetlerin bulunduğu, zıtlaştığı, karşılaştığı, iç içe geçtiği nadir şehirlerden biri... İstanbul'un kendinden emin, başkent olmanın verdiği görkemli havası olmasa da farklı kültürlerin bulunduğu, karıştığı ama sentez yapmadığı bir şehir gibi göründü. "Kasaba" denilen iç kısımlarda tipik Mağribî Müslüman hava hâkim. Kemerli, kapalı sokaklar, çarşılar, köşeli minareleriyle Müslüman Afrika... Diğer taraftan bir kaç yüzyılın kalıntısı olarak bir kaç katmandan oluşan sömürge izleri mimariden hemen anlaşılıyor.

Kemerli, dar sokaklarda geçtiğim bir yeri tekrar bulamıyorum. Birbirine benzeyen kapalı çarşıların, gölgeli sokakların içinden sora sora yol alıyoruz. Bazen geri dönüp başka bir labirentte kayboluyoruz. Yer yer başlarında geniş hasır fötr şapkaları, "cebeliyyûn" denilen geleneksel renkli elbiseleri içinde kırsaldan gelen kadın satıcılar... Neyi arıyordum? Kimilerine tuhaf gelebilir... Hele modern zamanların Müslümanlarının anlamayacağı bir arayış... İbn Batuta'nın türbesini arıyordum. Oysa bir Fatiha gönderebilirdim gelmişken ama hayır, bunca âlemi gezmiş bir mütecessis ruhu yerinde ziyaret etmeyi niyetim.

Aslen Rabat"lı olan rehberimle sora sora zor bela bulduk. İki caddenin birleştiği köşedeydi. Cadde dedimse kemerlerle kapalı iki sokağın bulunduğu yerde... İbn Haldun Caddesi ile İbn Batuta Caddesi'nin tam kesiştiği tonozlu köşede.

Eski Tanca'nın izbe sokaklarında kaybolmuş, unutulmuş intıbaı veren bu türbe aslında olması gereken, ait olduğu yerde duruyordu. Ne kolonyal etki ne şöhretin abarttığı gösteri... Mütevazı, sıradan bir türbe...

İbn Batuta'nın kabrinden çok onun soluklandığı zamanın ruhunu yakalamak niyetim. Belki yedi yüzyıl önce de bu sokaklar böyleydi; her şey yerli yerinde... Köhne, eski, yıpranmış, karanlık gibi görünse de kendine özgü... yüzyılların imbiğinden geçerek damıtılmış bir hayat tarzının ayakta kalan göstergeleri... Zaman mekân, iklim, coğrafya, mimari, inanç... hepsi burada kesişmiş. İki dar geçidin, iki kemerli caddenin kesiştiği yer... İbn Haldun'un ümrani ile İbn Batuta'nın evrensel ufku... Biri zamanı aşarak, diğeri coğrafyaları aşarak ortak bir ümran inşa ettiler.

İbn Batuta'da beni çeken neydi? Bunu hep düşünmüşümdür. Geçmiş zamanların sıra dışı bir maceracısı olmasa da bir seyyahın görüp ettikleriyle, onunla beraber gezerken gerçeklikten kopup geçmiş zaman boşluklarına dalmak mı?

İbn Batuta'yı sıradan bir seyyah olmaktan daha anlamlı kılan, onun bugünün anlam dünyamızı besleyen katkılar sunmasıdır. İster siyasi tarih ister medeniyetler tarihi açısından ilgilenen, hayatın katmanlarını işleyen, gözlemleyen bir âlim seyyahdır o. Keşif ve merak, bilgi ve öğrenme aşkı, tecrübe ve sabır, hayatın akışı içinde ilahi olanı arayan bir bakış...

Çeyrek yüzyıllık gezisi sırasında saraylardan medreselere, çarşılardan tekkelere, soğuk kış gecelerinde donma tehlikesiyle okyanuslarda dalgalarla boğuşmaya, farklı fikhî anlaşmazlıklardan lonca örgütlenmelerine kadar yaşadığı dönemin İslam âleminde fotoğrafı sunar.

İbn Batuta'nın anlatarak önümüze koyduğu fotoğraflar solmuş, sararmış, eski zaman resimleri gibi değildir. Tarihsel olarak eskiye dair olsa bile bir medeniyetin sürekliliği açısından İslam âleminin kodlarını veren işaret taşlarıdır.

İslam medeniyeti hala canlı bir vakıa ise, birbirinden kopuk Müslümanların dünyasından çok İslam âleminde söz edebiliyorsak bunun ipuçlarını bulabiliriz İbn Batuta'da. Maldiv Adalarından Çin'e, bugünkü Mali'den Anadolu'ya uzanan farklı coğrafyalardan aynı medeniyetin, aynı değerler sisteminin billurlaştırdığı bir hayat ve bunun ayrıntıları...

Saraylar, entrikalar, savaşlar, uluslararası anlaşmazlıklardan çok medreseden tekkeye, çarşıdan yolculuk hallerine kadar farklı halleriyle birebir insana dokunursunuz anlatısında.

Bir fakih titizliği ile ölçüyü hep gözeterek ama insan olmaklığımızın zaafı, sevinçler, sorunlarla bütün olarak bir dönemin insanlığını, Müslümanlığını ve bunların inşa ettiği kurumları... Yani topyekûn bir medeniyetin kılcal damarlarına doğru bir yolculuktur İbn Batuta'nın seyahatnamesi.

Bir medeniyet analizi olarak seyahatnamenin dışında dünya edebiyatında; heyecanlı, sürükleyici bir maceradan daha fazla anlamlara sahip olan, başka bir gözle okunduğunda bugünlere çok şey söyleyen daha iyi bir örnek az bulunur.

Daha önce bahsetmiş olmama rağmen yeri gelmişken iki kitabı yeniden hatırlatmak istiyorum. Farklı bir yolculuğa çıkmak için "İbn Batuta'nın Rıhlesi" (YKY Yayınları'ndan Said Aykut'un çok iyi tercümesi ve dipnotlarla yayınlandı) mutlaka okunmalı. İbn Batuta seyahatnamesinin bir medeniyet grameri olarak okunabileceğine çok iyi bir örnek olarak da "İbn Battûta Seyahatnâmesi"ni (Ross E. Dunn, Klasik Yayınları) beraber hatmetmekte yarar var.